

Politikai művek

Két szociográfia

Illés Sándor

TISZAZUG

Kossuth, 223 old. 16 Ft (Ajánlott)

Szendrei József

KOLDUSOK PARADICSOMA

Kossuth 307 old. 18,50 Ft, (Ajánlott)

A szociográfiai irodalom fellendülésének jele ez a két könyv, amely adósságot törleszt e meglehetősen elhanyagolt műfaj területén. A szociográfia, mint a neve is mutatja, a társadalom leírását tűzi ki maga elé célul. Közlebebről a jelen megmutatását, természetesen nem elszakítva a múlttól, hanem — s ez már a szerzőn múlik, hogy milyen mértékben — a múlttal való szerves kapcsolatban. A szociográfia foglalkozhat egyes társadalmi jelenségekkel, pl. egy üzem, vagy hivatal munkásainak anyagi, társadalmi vagy egyéb kérdéseivel, de vizsgálhat egy falut, várost, vidéket, vagyis nagyobb történeti képződményeket is.

A szociográfiát lehet tisztán *szépirodalmi* eszközökkel, (irodalmi szociográfia), lehet *tanulmány* formájában és lehet tisztán tudományos módszerekkel is művelni (tudományos szociográfia). A műfaj fejlődőképességére mutat, hogy lehetséges a *helytörténetírás* és a szociográfia összekapcsolása mind a múlt, mind a jelen tárgyalásakor.

A Kossuth két szociográfiai kiadványa közül Szendrei József: *Koldusok paradicsoma* — inkább az első kategóriába tartozik. Végig az író és nem a kutató tartja kezében és formálja az anyagot és az adatokat. Illés Sándor: *Tiszazug* című könyve már némi átmenetet mutat a második típusba. Ugyanakkor mindketten utalnak az 1945 előtti korszakra is. Szendrei felvázolja Helvéciának, ennek a Kecskemét melletti tanyai helységnek a történetét, ami nélkül maga az elnevezés is érthetetlen lenne. Itt tudjuk meg, hogy svájci ember vállalkozó kedve hozta létre ezt a telepet a sivár, pusztá homokon a 19. század utolsó évtizedeiben tönkrement Balaton menti éhező-nyomorgó szőlősgazdák-ból. Ő nevezte el szülőházája, svájc latin neve után *Helvéciának*. Szendrei drámái színekkel, jó írói készséggel eleveníti meg

az első telepeselek szenvedését. A múlt rajza mint valami nyomasztó álm, nehezedik az olvasóra, hogy azután egészen más kép fogadja a második részben, amikor az 1945 utáni szakasz ábrázolása következik.

Szendrei József utal a szövetkezesítés terén elkövetett hibákra is, de teljes figyelmét arra összpontosítja: a nép és a Helvécián létesült állami gazdaság hogyan lett urrá a nehézségeken s az elmúlt évek során hogyan érte el — számokkal, tényekkel igazolt — jó hírét. Helvécián nemcsak sikerekről számolhat be a szociográfus író, hanem *kiváló* eredményekről is. Hogyan lesz a valamikor terméketlen homokból virágzó gyümölcsös, hogyan fiatalodik meg az elaggott szőlővidék, hogyan tér bizalom az emberekbe a szakszerű vezetés mellett s bátor ecsettel vilantja fel a jövő reális képeit is. Nem telik el 5—10 év, az egész Duna—Tisza köze egyetlen hatalmas gyümölcsös kert lesz.

Illés Sándor munkája kevésbé csillog irodalmi színekkel, adatai sem kapnak szárnyakat az olvasó képzeletében, de azért ő is teljes képet nyújt arról a vidékről, amely *Tiszazug* néven vált hírhedtté a Horthy-korszakban. Itt s főleg Nagyréven, amely a könyv központja, mert nem tudták kivárni az öregek kihalását s a föld öröklését, arzénrel pusztították el őket. Illés idézi *Móricz Zsigmondot*: A bába járt házról házra: „beteg az öreg? Mit kínlódsz vele? Kell a föld s nem adja? Arzént neki!” Ötven sírt hantoltak fel a nagyrévi temetőben és negyvenhat halott csontjában találtak arzént. A védő azt mondotta a szolnoki per tárgyalásán: „A nagybirtok, a feudális rend, a nyomor az oka: a rendszer itt is a vádlottak padján ül a gyilkos asszonyok mellett!”

Ettől a múlttól, annak szégyenétől szabadította meg a falut a szocializmus. De a boldogulás még váratott magára. Milyen a jelen? Korántsem olyan fényes, mint Helvéciában, de az elrendeződés itt is folyik, a lelkek belátásra térnek, a jövő nem kilátástalan. Mennyi új ház épül, hogyan változik a lakáskultúra, mit költenek az emberek a szellemi és civilizációs igényekre, könyvre, rádióra, iskolára. Hogyan vész ki az egyke, hogyan változik az életmód, alakulnak a szokások. Felvilantja a jövő képét, s benne a fiatalságot is. Illés konklúziója is az, hogy a falusi élet szintjét kell emelni, városiasítani, ha azt akarjuk, hogy a fiatalságnak legalább egy része ott találja meg számításait. Szakismereteket a falura — mondják e

könyvek, mert nemcsak parcellákban nem lehet már gazdálkodni, de a legújabb mezőgazdasági szaktudás nélkül sem. Ennek elsajátítása a fiatal nemzedékre vár, ez pedig jogos civilizációs igények megvalósulását jelenti a falun. De ugyanilyen erővel hangsúlyozzák a könyv, a könyvtárak jelentőségét is. Rámutatnak arra, hogy a falusi könyvtárhálózatra a korszerű *műveltség* kialakításában milyen nagy felelősség hárul. Így halad a világ.

Ami e két könyvből kiderül, az nemcsak a változó és fejlődő valóságról ad — egyáltalán nem szépítő — mégis örvendéte jelentést. Egy kicsit Magyarország „felfedezését” is jelentik. De szemben a 30-as évek immár klasszikussá vált nagy szociográfiáival, nem stagnáló, hanem minden részében dinamikus világról adnak hírt. *Szij Rezső*

Szépirodalom

Illés Béla

KENYÉR

Magvető, 384 old. 36 Ft (Törzsanyag)

Illés Bélát mint kitűnő mesélőt ismerte és szerette meg a magyar olvasó. A felszabadulás után az addig emigrációban élő írónak a „Kárpáti rapszódia” c., valóban a mesemondó éreneyeit csillogtató regénye jelent meg először, majd a második világháború hősi emlékei következtek (Fegyvert s vitézt emlékek, — A vígszínházi csata). Novellái — bár kétségtelenül ugyanarról a tőről fakadtak, ugyanúgy érezhetjük bennük a mikszáthi mesélő kedvét, — más újabb oldalról is mutatják az író művészetét. A „Kenyer” c. kötet több mint négy évtized írói terméséből ad válogatást s így alkalmas arra, hogy Illés Bélát, mint novellistát fejlődésben, alkotói kedvének, lendületének változásaiban mutassa be.

Köztudomású Illés Béláról, hogy mesetere az anekdotikus formának s novelláiban, rövid karcolataiban gyakran úgy tűnik, mintha nem is komponálná, nem is teremtené újra, mint a művészet azt megkívánja, hanem valóban csak ellesné az élettől, — mintha csak kiszakítaná egyegy darabját s azon melegében találna az olvasó elé, mondván: íme, ilyen az élet! Az én életem s a ti életek. Higgyétek el nekem, mert én nem akarok semmi más lenni, mint hű krónikása annak az életnek, amelyet élek. Higgyétek el, hogy igaz, még ha néha képtelenségnek is látszik. Mert az élet sok furcsaságot teremt s ezek a furcsaságok talán a legvalóságosabbak, mert legtöbbet árulnak el titkaiból.